

УДК 316.334.56

DOI <https://doi.org/10.32840/pdu.2021.2.35>**М. В. Кравченко,**

доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри соціальної і гуманітарної політики
Національної академії державного управління
при Президентіві України,

О. М. Колесніченко,

слухачка
Національної академії державного управління
при Президентіві України

ОСОБЛИВОСТІ ПАРТИСИПАЦІЇ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ

Статтю присвячено дослідженню сутності та особливостей партисипації в умовах пандемії COVID-19. З'ясовано, що в умовах, коли соціальне життя країни поставлене на паузу, проблемою стає також і партисипація, адже вона передбачає взаємодію між владою та громадянами. Такі інструменти партисипації, як громадські слухання, робочі групи, круглі столи, форуми, опитування, не можуть застосовуватися під час локдауну. Водночас практично доведено, що активна залученість громадян до прийняття управлінських рішень з питань, що впливають на життя в громаді, можлива через цифрові методи партисипації - голосування за громадський бюджет, електронні петиції, комунікація через Dosvit тощо. Показано, що на користь розвитку цифрової партисипації перед офлайн-методами свідчать такі її переваги, як безпечність в умовах пандемії, безбар'єрність та доступність для маломобільних груп населення, зручність систематизації та обробки даних, а також миттєвий зворотний зв'язок.

Систематизовано обмеження цифрових методів партисипації (недостатня технічна підготовка деяких посадових осіб, невеликий досвід практиків партисипації в модеруванні онлайн-зустрічей, виключення з цифрових процесів деяких категорій жителів, «недружність» деяких цифрових додатків тощо). Також показано, що органи місцевого самоврядування почали частіше використовувати не тільки інтернет, але й традиційні і дещо забуті засоби комунікації.

Запропоновано практичні рекомендації для розвитку партисипативної демократії та вдосконалення публічної політики в зазначеній сфері в умовах пандемії COVID-19 (розвивати культуру партисипації через освіту; вдосконалити наявну нормативно-правову базу щодо обов'язкового визначення бенефіціарів та стейкхолдерів під час формування політики на регіональному та місцевому рівнях; організовувати підготовку фасилітаторів у сфері партисипації; активно впроваджувати європейські принципи та стандарти громадської партисипації у практику публічного управління; стимулювати представників влади до запровадження партисипативних практик на локальному рівні).

Ключові слова: публічне управління, публічна політика, партисипація, цифрові методи партисипації, пандемія.

Постановка проблеми. У березні 2020 року з метою запобігання поширенню пандемії COVID-19 в Україні були запроваджені карантинні заходи. Здавалося би, що в умовах карантину, коли соціальне життя громадян країни поставлене на паузу, неможлива і партисипація, бо вона передбачає взаємодію між вла-

дою та громадянами. Під час локдауну не можуть бути застосовані такі інструменти партисипації, як громадські слухання, робочі групи, круглі столи, форуми, опитування. Утім, активна залученість громадян до прийняття управлінських рішень з питань, що впливають на життя в громаді, стала можливою завдяки використанню цифрових методів партисипації - це і голосування за громадський бюджет,

електронні петиції, комунікація через Dosvit – платформу, яка дозволяє місцевим органам влади створювати веб-сайти та додатки. За допомогою цих інструментів користувачі можуть подавати електронні звернення та петиції, залучатись до громадських обговорень або дізнаватись останні новини тощо.

Таким чином, в умовах карантинних обмежень відбувається поступовий перехід у віртуальний формат комунікації. Пандемія змінила світ, змінила публічний простір і визначила нові способи взаємодії між владою та громадянами. З упевненістю можна прогнозувати, що така зміна стане поштовхом для активної діджиталізації та виникнення нових інструментів комунікації.

Мета статті. Мета статті полягає у дослідженні сутності та особливостей партисипації в умовах пандемії COVID-19, а також у формулюванні практичних рекомендацій для розвитку партисипативної демократії та вдосконалення публічної політики в зазначеній сфері в умовах пандемії.

Виклад основного матеріалу.

Реформа децентралізації владних повноважень, що відбулась в Україні, в реальному житті продовжує розвиватися на місцях через процеси покращення спроможності місцевих жителів розуміти і реалізовувати свої права, не тільки здійснювати свій вплив на владу через механізм місцевих і національних виборів, а й безпосередньо брати участь у постановці і вирішенні питань місцевого значення.

У сучасних реаліях складно ефективно управляти громадою без розуміння мешканцями процесів, які відбуваються в ній. Зрозуміло, що успішність процесу передачі повноважень на місцевий рівень залежить не тільки від влади, а й від готовності громади брати відповідальність за зміни на місцевому рівні.

Тут варто згадати про концепцію доброго врядування, яка стала де-факто стандартом організації діяльності органів місцевого самоврядування країн Європейської спільноти і не тільки. Залучення громадян до процесу прийняття рішень є ключовим елементом такого доброго врядування, яке за своїм змістом є: підзвітне

громадянам та прозоре; чутливе; справедливе та інклюзивне (важлива думка усіх мешканців, а не лише тих, які мають своїх представників у радах різного рівня); ефективне та результативне; підзаконне; учасницьке; орієнтоване на згоду.

Загальновідомо, що концепція доброго врядування прийшла на зміну концепції нового публічного менеджменту, для якої ключовим було орієнтування на ефективність. Добре врядування за своїм змістом є більш гуманістичним і розглядається як «партнерське та таке, що передбачає залучення громадськості до процесу розробки політики» [1].

Варто зазначити, що фундаментом доброго врядування є розвинене громадянське суспільство із високим рівнем соціального капіталу. З іншого боку дослідники зазначають, що практика включення зацікавлених осіб до процесу управління служить побудові громадянського суспільства. Такі елементи громадянського суспільства як самоорганізація громадян заради спільного блага, здатність вирішувати спільні проблеми чи волонтерська діяльність є обов'язковою умовою діяльності в рамках практик належного врядування. Подібне ж значення мають і складові соціального капіталу, які використовуються в загальноєвропейських та українських дослідженнях. До них належать позитивне ставлення до демократії, соціальні норми, що підтримують соціальну активність, міжперсональну довіру та довіру до публічних інституцій, а також добровільна участь у різного роду організаціях громадянського суспільства.

Головною характеристикою концепції доброго врядування є широка суспільна партисипація, що являє собою свідому активну участь громадян у формуванні, виробленні та реалізації політичних та інших життєвих рішень.

Для реалізації різних форм партисипації можна застосовувати різноманітні техніки: дорадчі комісії, створення білих, зелених книг та інших публічно-консультативних документів, різноманітні форми е-демократії.

Варто зауважити, що при здійсненні будь-яких дій з метою соціальної, економічної та культурної активізації громадян

необхідно реально, а не формально залучати мешканців до обговорення та вирішення справ у власній громаді. В кінцевому результаті мешканці повинні взяти на себе співвідповідальність за процеси на місцях.

Використання дієвих механізмів залучення громадян до формування, вироблення та реалізації важливих для громади рішень, якісне застосування партисипаторних технік (створення інструментів публічного діалогу, справжніх громадських консультацій, дорадчих комітетів, учасницького планування, просторової партисипації, груп за завданнями) сприятиме наступним процесам:

- збільшенню участі громадян у публічному процесі, спільному прийнятті рішень, співвідповідальності за питання, що стосуються громади;
- розширенню меж суспільного діалогу та дискусії, що в свою чергу, досить часто є стимулом «виходу із тіні» людей із власними ідеями, які вони свого часу не мали можливості публічно представити;
- створенню сприятливого клімату для обговорення, без цинічних, дрібних (партикулярних) конфліктів заради власних інтересів;
- створенню нових засад співпраці із владою, розумний контроль влади і одночасна легітимізація перед громадянами;
- можливості вживати заходів, що відповідають реальним потребам; будуть гарантією прийняття рішень, що свою чергу, сприятиме збільшенню довіри до влади.

Партисипативні практики набувають більшого поширення на тлі розвитку громадського суспільства та реформи децентралізації в Україні, тому цілком логічно, що подальшим напрямком цього розвитку буде перехід в онлайн-формат, до якого поступово звикають як громадяни, так і місцева влада.

На користь розвитку цифрової партисипації перед офлайн-методами свідчать такі її переваги, як безпечність в умовах пандемії, безбар'єрність та доступність для маломобільних груп населення або зайнятих громадян, зручність систематизації та обробки даних, а також миттєвий зворотний зв'язок.

Такі платформи як Zoom, ClickMeeting, Google Meet та інші, що використовуються для відеоконференцій, а також чати, стріми чи робочі групи в соціальних мережах - це все інструменти, які раніше були невідомі, деякі про них лише чули, ще дехто використовував їх епізодично, проте тепер вони стали важливою частиною набору інструментів багатьох адміністрацій та громадських організацій.

Цей короткий час самоізоляції в оселях сприяв тому, що до нашої повсякденної лексики увійшли поняття зі світу нових технологій (ми домовляємося вже не просто про розмову, а про Zoom, ми запрошуємо мешканців на пряму трансляцію у Facebook, а не в місцевий клуб тощо).

Розмірковуючи про онлайн-інструменти в контексті громадської участі, слід пам'ятати про пов'язані з ними обмеження. Крім недостатньої технічної підготовки деяких посадових осіб (та/або спричиненого різними мотивами небажання використовувати такі технології), до них також належать:

- порівняно невеликий досвід практиків партисипації в модеруванні онлайн-зустрічей, динаміка яких значно відрізняється від тих, що відбуваються особисто;
- виключення з цифрових процесів деяких жителів, переважно у менших населених пунктах та людей похилого віку;
- «недружність» деяких додатків (наприклад, складний інтерфейс, відсутність української мови, обмежені можливості семінарської роботи чи поглибленого обговорення);
- труднощі в донесенні до мешканців інформації про нові форми участі (ви не можете обмежитися для цього лише промоцією в інтернеті) [2].

Пандемія показала, що органи місцевого самоврядування почали частіше використовувати не тільки інтернет, але й традиційні (і дещо забуті) засоби комунікації. Різні питання почали вирішуватися телефоном (наприклад, інтерв'ю з мешканцями), а повідомлення про певні процеси - переказуватися усно або через оголошення, надруковані та вивішені самими мешканцями.

З огляду на пандемію змінився підхід, який використовують особи, які здійсню-

ють партисипацію, що працюють в органах публічної влади та громадських організаціях. Якщо до пандемії здійснювалося заохочення мешканців виходити з дому, брати участь у зустрічах, спілкуватися з сусідами, долучатися до життя місцевої громади, то в умовах карантинних обмежень все навпаки: влада просить залишатися вдома, зменшити соціальну активність або переключити її - наскільки це можливо - на допомогу найближчому оточенню.

Зараз мешканці, хоча й ізолюються у своїх будинках, але відновлюють або починають налагоджувати стосунки зі своїми сусідами, більше турбуючись про тих, хто, можливо, опинився у важчій життєвій ситуації.

Утім, ці чи будь-які інші унікальні часи не змінюють одного - потреби людей у розмові. Саме вона повинна бути в центрі уваги та залишатися фундаментом майбутніх ідей для партисипації. Отже, потреба в партисипації не змінюється, змінюються теми та проблеми, яких вона стосується.

Показовим прикладом застосування онлайн-інструментів під час розробки місцевої стратегії розвитку є кейс Попаснянської територіальної громади.

Роботу над проектом Стратегії Попаснянської територіальної громади до 2027 року (далі - Стратегія) було розпочато у березні 2020 року.

Розпорядженням Попаснянського міського голови від 06.04.2020 № 02-02/67 визначено склад робочої групи, до якої увійшло 39 осіб. Якісний склад робочої групи включав представників керівництва міської ради, її структурних підрозділів, Попаснянської райдержадміністрації, представників територіальних органів центральної влади, підприємств, представників бізнесу та громадських активістів. Такий склад робочої групи, попри доволі велику чисельність, надав можливість всебічно розглянути проблеми та перспективи соціально-економічного розвитку громади. Також до складу робочої групи увійшли представники селищних рад та військово-цивільної адміністрації сіл Троїцьке та Новозванівка, що утворюватимуть Попаснянську територіальну громаду.

Пандемія Ковід-19 внесла корективи у традиційну організацію робочої групи

з розробки Стратегії розвитку. Крім того, слід було дотримуватись встановлених правил безпеки: наявності засобів індивідуального захисту, дотримання соціальної дистанції. Також на часі постало впровадження дистанційних форм роботи та залучення громадськості.

Розробка Стратегії тривала дев'ять місяців. На кожному етапі роботи використовували онлайн-інструменти, засідання робочої групи переважно відбувались у Zoom, що дозволили проводити їх з більшою періодичністю та ефективністю.

З перших онлайн-засідань робота у великих групах показала свою неефективність. Надати можливість висловитися всім присутнім, а також скористатись онлайн-інструментами ефективно можна лише в невеликих групах. Тому вже незабаром роботу організували у вигляді засідань тематичних фокус-груп за блоками питань.

Далі визначили склад трьох фокус-груп: з економічних та фінансових питань, соціально-гуманітарних та житлово-комунальних. Результати напрацювань фокус-груп підсумовувались на загальних засіданнях, що дозволило ретельніше та більш фахово підійти до аналізу та визначення проблематики у різних сферах, залучити додаткових спеціалістів з цих питань, якщо вони не були членами робочої групи.

Робота онлайн дозволила членам робочої групи бути більш активними, оскільки зустрічі для них відбувались у зручних місцях, без необхідності витрачати час та кошти на переїзди. Селищні голови мали можливість уточнювати інформацію у секретарів рад, або спеціалістів цих рад, а керівники установ залучали до роботи власних фахівців. Це дозволяло швидко та професійно отримувати інформацію та популяризувати роботу над Стратегією розвитку в громаді.

Робота над ситуаційним аналізом почалась із вивчення програмних документів, які було прийнято сесією міської ради за останні два роки, а також напрацювань міжнародних організацій щодо вивчення окремих питань життєдіяльності міста Попасна, або Попаснянського району, наприклад, профіль громади за 2019 рік. Втім, інформації не було достатньо, оскільки узагальнена у масшта-

бах району або надана окремо по місту Попасна, вона не давала можливості провести якісний аналіз і визначити проблеми та перспективи територіальної громади. З іншого боку, такий підхід дозволив побачити як проблеми, так і перспективи для розвитку.

Після проведеного аналізу програмних документів та тих, що надавали інформацію про окремі населені пункти громади, було здійснено експертний кабінетний аналіз соціально-економічного стану Попаснянської територіальної громади та представлено його Робочій групі. Зібрана та узагальнена інформація дозволила чітко визначити, якої саме статистичної та аналітичної інформації не вистачає. Оскільки до складу робочої групи входили представники структурних підрозділів РДА та територіальних органів центральної влади, це дозволило отримати від них необхідну інформацію у найкоротші терміни.

Робота у фокус-групах відзначалася позитивним результатом: розподіл відбувся за спеціалізацією та інтересами, що підвищувало як цікавість до теми, яка розглядалась, так і активність учасників; це дозволило залучати до роботи фокус-групи додатково фахівців, які не були членами робочої групи, однак могли надати необхідну інформацію (зрозуміло, що на загальне засідання запросити фахівців зі всіх галузей було б неможливо та й не доцільно); фахівці, які брали участь у засіданнях фокус-груп, знаходились на робочих місцях та за необхідності мали змогу надати відсутню інформацію; вузьким питанням було приділено більше уваги, що дозволило вже на етапі ситуаційного аналізу професійно визначити наявні проблеми, частково їх ранжувати та запропонувати варіанти вирішення; доступ до засідань фокус-груп був вільний, тому представники громадськості могли активно залучатися там, де було цікаво.

Цікавими є результати аналізу роботи Робочої групи онлайн з питань місцевого бюджету. Значущим розділом ситуаційного аналізу є розрахунок бюджетної складової. Розуміння можливостей бюджету впливає на планування проектної діяльності та вибір термінів виконання, джерел фінансування

заходів, спрямованих на досягнення стратегічних цілей. Завдання ускладнюється й тим, що наразі місцеві ради, які представляють інтереси територіальних громад, що увійдуть до складу Попаснянської територіальної громади, знаходяться на непрямих міжбюджетних відносинах. Тобто не мають повних даних щодо своїх майбутніх бюджетних надходжень, у тому числі міжбюджетних трансфертів. Також змінюються й видатки, принаймні на утримання комунальних установ та закладів. Отже, завдання полягало у визначенні майбутніх доходів та видатків у максимальному наближенні до реальних, з метою визначення обсягу коштів, які можна спрямувати на розвиткові проекти.

Аналіз місцевих бюджетів рад, які увійдуть до громади, дозволив зрозуміти проблеми, пов'язані зі структурою доходів та видатків, що також впливає на визначення стратегічних напрямків розвитку громади. У результаті було визначено проблеми, пов'язані недоотриманням доходів у місцеві бюджети, неефективне використання бюджетних коштів, а також можливі загрози. Шляхи розв'язання цих проблем визначили при написанні операційних цілей першого стратегічного напрямку «Зростання економічної спроможності громади». Зокрема, заходи, спрямовані на збільшення підприємницької активності малого та середнього бізнесу, сплата податків від якого може забезпечити компенсації для місцевого бюджету у разі зміни державної політики щодо сплати земельного податку підприємствами залізничної дороги, а також необхідність проведення інвентаризації землі.

Використання онлайн-платформи для проведення засідань фокус-груп дозволяло працювати з текстовими документами, графіками та таблицями безпосередньо під час спілкування, вносити відповідні зміни та доповнення у реальному часі, а також визначати завдання для членів робочої групи. Це також сприяло більшій ефективності, оскільки викликає сумнів, чи можуть всі учасники засідань самостійно опрацювати ці матеріали. Продуктивна робота над ситуаційним аналізом онлайн дозволила якісно визначити проблематику розвитку громади.

Таким чином, під час переходу на наступні етапи - робота над SWOT-аналізом та стратегічним баченням, Робочій групі було значно легше орієнтуватись у наявних загрозах та можливостях, а також зрозуміти яких конкретно позитивних зрушень можна досягти за сім років.

Під час роботи над SWOT-аналізом, Робоча група визначила слабкі та сильні сторони, основні загрози та можливості, відранжувала їх за допомогою голосування та порівнюючи всі пункти з чотирьох груп факторів між собою. Обговорила кроки за допомогою яких можливо: скористатися поєднанням «Сили» та «Можливостей» для розробки стратегії зростання; завдяки поєднанню сильних сторін та «Загроз» розробити стратегію захисту; удосконалитися, підсиливши слабкі сторони за допомогою можливостей; розробити стратегії рішення потенційних проблем.

Переклад оцінок в кількісні методики SWOT-аналізу дозволив оцінити динаміку змін факторів навколишнього середовища та перспектив, що відкриваються. Зіставляючи групи факторів, Робоча група пропоставила бали за результатами оцінювання можливих зв'язків всіх груп, залежно від отриманих балів фактори поділили на ті, що заважають розвитку та є небезпечними, ті які надають певні можливості розвитку, та ті, що активно йому сприяють.

Результати якісного та кількісного SWOT-аналізу було використано при побудові «Дерева проблем» та «Дерева цілей». Робота над сценаріями розвитку також відбувалась у онлайн, а члени робочої групи вносили зміни у текстовий документ.

Узагальнений варіант «Дерева цілей» було представлено у вигляді таблиці, де відображались терміни виконання заходів, джерела фінансування та виконавці. Такий відбір проєктів, які увійдуть до Стратегії розвитку громади, дозволив оперативно працювати одночасно над наступними етапами - підготовкою технічних завдань та планом реалізації Стратегії.

Підготовкою технічних завдань займалися структурні підрозділи міської та селищної рад, структурні підрозділи райдержадміністрації, залежно від тематики обраного проєкту. Паралельно відбува-

лась робота над планом реалізації Стратегії, уточнення змісту технічних завдань, термінів виконання, джерел і обсягу фінансування проєктів.

Отже, процес роботи над Стратегією розвитку Попаснянської територіальної громади було видозмінено, аби адаптуватись до умов пандемії та локдауну. Втім, якість підготовленої Стратегії розвитку була збережена, а у деяких випадках покращена.

До переваг використання онлайн-інструментів у процесах стратегування належить можливість детальніше обробити інформацію разом з робочою групою, швидше її отримувати, додатково залучати до роботи спеціалістів, економити час на переїзди для учасників засідань, що, у свою чергу, збільшує кількість залучених людей. На всіх етапах підготовки Стратегії кожен охочий мав змогу доєднатись до засідань онлайн.

Серед складнощів, з якими зіткнулася Робоча група, можна відзначити те, що не всі етапи роботи над Стратегією зручно опрацьовувати винятково онлайн. Приміром, якби робота над SWOT-аналізом відбувалась онлайн, то потребувала б використання інструментів для голосування та підрахунку голосів, що технічно складно зробити та займає багато часу.

Підсумовуючи, варто наголосити, що навіть у таких складних умовах можна працювати ефективно над проєктом Стратегії та досягти якісного результату.

Висновки і пропозиції. Таким чином, можна зробити загальний підсумок, що у часи здійснення реформ та соціальних змін у країні, у тому числі за несприятливих чи ускладнених обставин на кшталт глобальної пандемії, критично важливе значення має дійсна повноцінна участь різних груп населення та окремих представників громади, у тому числі жінок і чоловіків із вразливих груп: внутрішньо переміщених осіб, людей із інвалідністю, представників етнічних та мовних меншин, у розв'язанні питань місцевого значення, що впливають на якість їхнього життя.

За таких умов для розвитку партисипативної демократії необхідно:

- впроваджувати в практику органів місцевого самоврядування та органів

виконавчої влади культуру реальної, а не формальної партисипації, залучення до процесу стратегування різних груп жінок та чоловіків з метою врахування їхнього досвіду, інтересів, потреб та пріоритетів;

- вдосконалити наявну нормативно-правову базу щодо обов'язкового визначення бенефіціарів та стейкхолдерів під час формування політики у відповідній сфері на регіональному та місцевому рівнях;

- розвивати культуру партисипації через громадянську освіту в навчальних закладах та програми з розвитку компетенцій у позашкільних закладах та молодіжних і культурних центрах;

- підтримка реальної участі у стратегічному плануванні жінок і чоловіків, особливо і в першу чергу, вразливих груп населення, шляхом згуртування, надання їм навичок ефективно виступати за включення їхніх потреб, пріоритетів та інтересів до місцевих стратегій;

- організовувати підготовку фасилітаторів у сфері партисипації (з-поміж молодіжних лідерів, культурних менеджерів, громадських активістів, соціальних педагогів та соціальних працівників, прогресивних освітян та небайдужих громадян), які будуть здатні формувати культуру участі в громадах, виступати ініціаторами та фасилітаторами діалогу, адвокатувати впровадження механізмів партисипації;

- активно впроваджувати європейські принципи та стандарти громадської партисипації у практику публічного управління та діяльності громадських організацій;

- стимулювати представників влади до запровадження партисипативних практик на локальному рівні.

Список використаної літератури:

1. Кравченко Т. А. Інноваційні інструменти реалізації громадянами прав на участь у місцевому самоврядуванні України [Елек-

тронний ресурс] / Т. А. Кравченко. – Режим доступу : [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2015-02\(14\)/22.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2015-02(14)/22.pdf)

2. Слободян Р. Міжнародний досвід запровадження партиципаторного бюджету на загальнонаціональному рівні та на рівні штатів/Офісзфінансовоготаекономічного аналізу у Верховній Раді України / листопад 2017 [Електронний ресурс] Режим доступу: https://feao.org.ua/wp-content/uploads/2015/11/21.11.2017_partycupatornyj-bjudzhet.pdf.
3. Про внесення змін до Постанови Кабінету Міністрів України від 12 жовтня 2011 р. №1049 : Постанова Кабінету Міністрів України від 16 березня 2016 р. №194 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/194-2016-%D0%BF>.
4. Соціально активний громадянин міста. Режим доступу: <https://citizen.odessa.ua/.168>.
5. Управління розвитком людського потенціалу територіальної громади в інноваційно-знаннєвому суспільстві / уклад. : Ю. О. Куц, В. В. Мамонова, С. В. Газарян. - К. : НАДУ, 2012. - 44 с.
6. Участь громадськості у забезпеченні сталого розвитку територіальної громади [Текст] : наук.-метод. розробка / кол. авт.: А.Й. Серант [та ін.] // За заг. ред. П.І. Шевчука, А.Й. Серанта; Упр. організації фундамент. та приклад. дослідж., Львів. регіон. ін-т держ.упр. - К. : НАДУ, 2009. - 72 с. : рис., табл. - (Бібліотека слухача НАДУ. Організація місцевого самоврядування).
7. Participatory budgeting project. Режим доступу: <https://www.participatorybudgeting.org/taking-pb-scale/>.
8. Partycypacja społeczna w sprawach budżetowych. Model Porto Alegre jako pierwowzor rozwiązań europejskich. Przegląd Prawa Konstytucyjnego, 1, 93–94. [marszalek.com.pl](http://www.marszalek.com.pl). Retrieved from <http://www.marszalek.com.pl/przegladprawakonstytucyjnego/ppk1/07.pdf>.

Kravchenko M., Kolesnichenko O. Features of participation in a pandemic

The article is devoted to the study of the nature and features of participation in the COVID-19 pandemic. It has been found that in conditions when the social life of the country is paused, participation also becomes a problem because it involves interaction between government and citizens. Participation tools such as public hearings, working groups, round tables, forums, polls cannot be used during a lockdown. At the same time, it's practically proven that the active involvement of citizens in making management decisions on issues affecting community life is possible through digital methods of participation - voting for the public budget, electronic petitions, communication through Dosvit, and more. It has been

shown that the advantages of digital participation over offline methods are evidenced by its advantages such as security in a pandemic, accessibility, and accessibility for low mobility groups, ease of systematization and data processing, as well as instant feedback.

Restrictions on digital methods of participation are systematized (insufficient technical training of some officials, little experience of participation practitioners in moderating online meetings, exclusion from digital processes of some categories of residents, "unfriendliness" of some digital applications, etc.). It is also shown that local governments have begun to use more often not only the Internet but also traditional and somewhat forgotten means of communication.

Practical recommendations for the development of participatory democracy and improvement of public policy in this area in the context of the COVID-19 pandemic (to develop a culture of participation through education; to improve the existing legal framework for mandatory identification of beneficiaries and stakeholders in policymaking at regional and local levels to organize the training of facilitators in the field of participation; to actively implement European principles and standards of public participation in the practice of public administration; to encourage government officials to introduce participatory practices at the local level).

Key words: *public administration, public policy, participation, digital methods of participation, pandemic.*